

Samen pionieren

Vooronderzoek naar overwegingen, ervaringen en verwachtingen van gemeenten die deelnemen aan de proeftuin van Buurtgezinnen.nl

“Als het kan, zo gewoon mogelijk met problemen omgaan [...] en de eigen kracht van de gezinnen zelf versterken.”

“Hoe eerder je dingen kunt oppakken en kunt signaleren, hoe beter je in de toekomst kunt voorkomen dat je zwaardere zorg moet inzetten.”

“Wat vroeger heel normaal was: dat je elkaar helpt als burens of als kennis, dat zijn we nu aan het organiseren dat dat weer wordt gedaan: dat je iets doet voor de ander.”

Inleiding

'It takes a village to raise a child!' is de uit Afrika afkomstige uitspraak waarbij de *'village'* verwijst naar onderlinge betrokkenheid tussen jeugd, ouders, buurtbewoners en vrijwilligers. Gemeenschappen zijn daarbij zelf verantwoordelijk voor de opvoeding en ontwikkeling van kinderen en zetten zich in voor elkaar en voor de gemeenschap. Dit is anders dan de gestructureerde pedagogische infrastructuur die verwijst naar instituties en professionals die zich met opvoeden bezighouden. Het lijkt echter niet altijd vanzelfsprekend dat de betrokkenheid tussen burgers zich op een natuurlijke manier vormt.

De drie decentralisaties in het sociaal domein (per 1 januari 2015) zorgen ervoor dat gemeenten verantwoordelijk zijn voor zorg, werk en jeugdhulp. Voor de jeugdhulp betekent dit dat het jeugdstelsel op gemeentelijk niveau ingericht is, waardoor ouders en kinderen met vragen over opgroeien en opvoeden op laagdrempelige wijze en dicht bij huis hulp kunnen krijgen. Het doel van de decentralisaties is burgers zoveel mogelijk mee laten doen in de maatschappij, preventie en uitgaan van eigen verantwoordelijkheden en mogelijkheden van gezinnen en hun sociale netwerk. Dit houdt in dat de formele en informele hulpverlening hulp op maat bieden, zo dichtbij mogelijk en integraal. Het versterken van het eigen netwerk van gezinnen in een kwetsbare positie acht de overheid van essentieel belang: benut de kracht van de *pedagogische civil society*. Deze term heeft betrekking op de betekenis die vrijwillige verbanden en onderlinge betrokkenheid kunnen hebben voor opvoeden en opgroeien. De bedoeling is dat een beroep gedaan wordt op het sociaal kapitaal, de aanwezige hulpmiddelen in een gemeenschap om gezins- en sociale structuren vorm te geven.

Buurtgezinnen is een stichting die inspeelt op de sociale cohesie in gemeenschappen, en gezinnen met elkaar in contact brengt om de onderlinge betrokkenheid te versterken en gezinssituaties te normaliseren. Buurtgezinnen.nl organiseert ondersteuning voor vraaggezinnen. Dit zijn gezinnen die overbelast zijn en worden gekoppeld aan gezinnen in de buurt die ondersteuning willen geven, de zogenoemde steungezinnen. Het doel is ouders ontlasten van hun zorgen, hun opvoedingsvaardigheden versterken, het opvoedklimaat verstevigen en het netwerk uitbreiden. Dit doet Buurtgezinnen door de hulpbehoeften van vraaggezinnen in kaart te brengen en te zoeken naar een 'klik' met een informeel steungezin. Zodra vraaggezinnen zich aanmelden begint de procedure bij Buurtgezinnen en wordt samen met een coördinator gezocht naar een steungezin. Daarna gaan het vraaggezin en steungezin een vrijwillige samenwerking aan.

Sinds april 2015 zijn in tien gemeenten proeftuinen van start gegaan, zodat gemeenten kunnen experimenteren en ervaring op kunnen doen met de stichting. Naar aanleiding van ruim een jaar ervaring is bij de tien gemeenten een vooronderzoek uitgevoerd om inzichtelijk te maken wat de overwegingen waren om met Buurtgezinnen te werken, hoe het tot nu toe verloopt en wat de verwachtingen zijn voor de toekomst. Dit onderzoek wordt uitgevoerd door de Werkplaats Sociaal Domein metropoolregio Amsterdam. De werkplaats doet onderzoek naar de transities in het sociaal domein. Tevens werkt de werkplaats nauw samen met de praktijk en zal daarom gemeenten actief betrekken bij de opzet, uitvoering en uitkomsten van het onderzoek.

Dit rapport bevat de uitkomsten van het vooronderzoek en bevat informatie voor huidige en toekomstige gemeenten die met Buurtgezinnen willen werken.

Leeswijzer

In hoofdstuk 1 beschrijven we de opzet van dit vooronderzoek en de hierop volgende fasen. Hoofdstuk 2 bevat een beschrijving van de feiten van Buurtgezinnen en de resultaten tot nu toe. Vervolgens staan in hoofdstuk 3 de resultaten van dit vooronderzoek, inclusief de overwegingen, bekendmaking, samenwerking met andere organisaties, doelgroep en de positie van Buurtgezinnen. Tot slot geven we in hoofdstuk 4 een beknopte conclusie en beschrijven we de beperkingen van dit onderzoek.

Inhoudsopgave

INLEIDING	1
1. OPZET EN AANPAK ONDERZOEK.....	5
2. FEITEN VAN BUURTGEZINNEN	7
2.1 Missie	7
2.2 Resultaten tot nu toe	7
3. RESULTATEN ONDERZOEK	9
3.1 Overwegingen	9
3.2 Bekendmaking	10
3.3 Samenwerking met andere organisaties	12
3.4 Doelgroepen	13
3.5 Positie van Buurtgezinnen	16
4. CONCLUSIE	18

1. Opzet en aanpak onderzoek

Vooronderzoek als voorloper

Dit vooronderzoek dient als voorloper op de eerste fase van het overkoepelende onderzoek (start oktober 2016)*, dat zich richt op de werking van Buurtgezinnen in de praktijk. Het onderzoek kent een vooronderzoek en vier fasen:

- Vooronderzoek bij gemeenten naar de overwegingen, stand van zaken en verwachtingen van de toekomst (huidig rapport);
- Fase 1. Beginpunt in de samenwerking tussen vraag- en steungezinnen. In deze fase onderzoeken we de motieven en overwegingen van vraag- en steungezinnen om mee te werken, hoe zij onderling de samenwerking vormgeven en wat zij daarvoor nodig denken te hebben;
- Fase 2. Samen groeien. In deze fase staat de samenwerking tussen gezinnen centraal, waarbij we vragen naar de successen, spanningen en behoeften. Daarnaast bevragen we diverse stakeholders (wijkteams, formele/ informele hulp, scholen) over hun ervaringen met Buurtgezinnen;
- Fase 3. Impact op vraag- en steungezinnen. In deze fase onderzoeken we de impact van de samenwerking op vraag- en steungezinnen (inclusief kinderen) en de manier waarop zij samen vormgeven aan duurzaamheid;
- Fase 4. Effectmeting. In deze laatste fase verzamelen we casussen waaruit blijkt dat Buurtgezinnen een bijdrage levert aan het (weer) stabiliseren van schrijnende gezinssituaties en waar escalaties voorkomen zijn. Deze casussen leggen we voor aan de deelnemende gemeenten in een focusgesprek.

* De start en omvang van het overkoepelende onderzoek is vooralsnog afhankelijk van financieringen.

Methodologie vooronderzoek

Dit vooronderzoek kent de volgende centrale vraagstellingen:

1. Wat waren voor gemeenten overwegingen om met Buurtgezinnen te werken?
2. Hoe ervaren gemeenten Buurtgezinnen tot nu toe?
3. Wat zijn de verwachtingen van de toekomst?

Om deze vragen te kunnen beantwoorden, hebben we gebruik gemaakt van kwalitatieve onderzoeksmethoden. Ten eerste hebben we semigestructureerde telefonische interviews afgenomen onder gemeenteambtenaren die verantwoordelijk zijn voor de invulling en uitvoering van Buurtgezinnen. Dit waren in totaal 10 interviews, met de volgende gemeenten: Amsterdam-Zuid, Dordrecht, Edam- Volendam, Giessenlanden, Ouder-Amstel, Overbetuwe, Rhenen, Sittard-Geleen, IJsselstein en Zaanstad.

Ten tweede hebben we in juni 2016 op basis van de interviews een focusgroep georganiseerd om de resultaten te verifiëren, draagvlak te creëren en samen te brainstormen over de manier waarop Buurtgezinnen vorm krijgt in diverse gemeenten. Vier van de tien gemeenten waren vertegenwoordigd: Amsterdam-Zuid, Giessenlanden, Ouder-Amstel en Rhenen. De interviews en de besproken onderwerpen tijdens de focusgroep zijn meegenomen in dit rapport.

Het doel van dit vooronderzoek is a) een beeld krijgen van overwegingen, stand van zaken en verwachtingen bij gemeenten en b) gemeenten die overwegen met Buurtgezinnen te werken, informatie verschaffen over de opstart en implementatie.

Aangezien sommige resultaten in dit onderzoek per gemeente verschillen, maken we onderscheid tussen kleine, middelgrote en grote gemeenten. In onderstaand tabel zijn de deelnemende gemeenten weergegeven:

Grootte	Welke gemeenten
Klein (< 20.000)	Rhenen, Giessenlanden, Ouder- Amstel
Middelgroot (20.000-50.000)	Overbetuwe, IJsselstein, Edam- Volendam
Groot (> 50.000)	Sittard- Geleen, Dordrecht, Amsterdam-Zuid, Zaanstad

2. Feiten van Buurtgezinnen

2.1 Missie

Buurtgezinnen.nl wil door de inzet van een steungezin zorgen dat kinderen veilig en gezond kunnen blijven opgroeien in hun eigen gezin, en wil hiermee een bijdrage leveren aan het terugdringen van het aantal uithuisplaatsingen.

Buurtgezinnen beoogt dat de inzet van steungezinnen leidt tot:

- een gezonde positieve ontwikkeling van kinderen
- vergroting van eigen kracht en opvoedvaardigheden van ouders
- uitbreiding van het steunend netwerk voor kwetsbare gezinnen
- toename van onderlinge relaties en cohesie in een buurt.

Op de langere termijn kan de inzet van steungezinnen in een gemeente tot een forse kostenbesparing leiden, doordat inzet van zwaardere formele hulp, uithuisplaatsingen en ondertoezichtstellingen voorkomen kunnen worden.

Buurtgezinnen.nl is eind 2014 opgericht als burgerinitiatief. Vervolgens zijn in 2015 en 2016 in tien gemeenten proeftuinen uitgevoerd. Financiële bijdragen van het Kansfonds, Oranjefonds, VSBfonds en Stichting Kinderpostzegels hebben de proeftuinen mogelijk gemaakt, deelnemende gemeenten betalen een bijdrage.

2.2 Resultaten tot nu toe

In juli 2016 hebben zich landelijk in totaal 62 vraaggezinnen en 86 steungezinnen aangemeld.

- Onder de *vraaggezinnen* zijn vooral eenoudergezinnen en gezinnen in armoede. 80% is bekend bij de formele hulpverlening en wordt via scholen, kinderopvang, Jeugdcentra, sociaal teams et cetera aangemeld. 20% meldt zichzelf aan.
- De *steungezinnen* zijn vooral gezinnen bestaande uit twee ouders en meerdere kinderen, meestal van Nederlandse komaf. De meeste steungezinnen worden via social media (Facebook) geworven.

In totaal zijn sinds vorig jaar 35 *koppelingen* tussen vraaggezinnen en steungezinnen tot stand gekomen (doel eind 2016: 75 koppelingen). Een koppeling ontstaat doordat een coördinator de vraag van een vraaggezin verheldert en samen met het vraaggezin zoekt naar een passend steungezin. Is een steungezin gevonden en is de kennismaking van beide kanten positief, dan maken de gezinnen onder leiding van de coördinator van Buurtgezinnen afspraken voor een proefperiode. Als die proefperiode voor beide gezinnen, ouders en kinderen, positief verlopen is, dan worden definitieve afspraken gemaakt. Deze afspraken worden zwart op wit vastgelegd in een contract. Vervolgens bespreekt de coördinator van Buurtgezinnen ieder half jaar met beide gezinnen of ze tevreden zijn over hoe het gaat en of ze nog met elkaar verder willen.

Sommige vraaggezinnen zijn gekoppeld aan meer dan één steungezin, doordat het vraaggezin meerdere steunbehoevende kinderen heeft en/of de ouders behoefte hebben aan tijd voor

zichzelf. Een vijftal koppelingen zijn vroegtijdig afgerond met verschillende redenen, zoals: steun niet langer nodig, conflict over de inzet van hulpverlening, steungezin vond het te zwaar en een verhuizing.

3. Resultaten onderzoek

In dit deel staan de resultaten uit het vooronderzoek beschreven. Allereerst gaan we in op de overwegingen van gemeenten om met Buurtgezinnen te werken. Daarna beschrijven we hoe Buurtgezinnen bekendheid krijgt binnen een gemeente, hoe de samenwerking is met andere organisaties en wat de rol van de coördinator inhoudt. Vervolgens staat de doelgroep beschreven waar Buurtgezinnen zich op richt: voor wie is Buurtgezinnen volgens gemeenten wel en niet geschikt? Tot slot komt de positie ten opzichte van andere organisaties van Buurtgezinnen aan bod.¹

3.1 Overwegingen

De geïnterviewden zien de proeftuin als experiment, ze willen onderzoeken of een dergelijk project past binnen het speelveld van buurtgerichte activiteiten en (formele/ informele) hulpverlening. Voordat zij besluiten om met Buurtgezinnen te werken, wegen zij een aantal voor- en nadelen tegen elkaar af. Dit resulteert in overwegingen om met Buurtgezinnen te werken en overwegingen die hen aan het aarzelen brengen.

Overwegingen om met Buurtgezinnen te werken

Wat de respondenten gemeen hebben, is dat ze Buurtgezinnen zien als een preventief laagdrempelig programma om de eigen kracht van kwetsbare gezinnen en de sociale cohesie in wijken te versterken. Iedereen kan zich in principe aanmelden bij Buurtgezinnen en de geïnterviewden waarderen deze brede insteek. Tegelijkertijd lijkt dit ervoor te zorgen dat betrokkenen binnen de gemeenten zelf moeten uitproberen welke doelgroepen geschikt zijn voor en baat zouden hebben bij Buurtgezinnen. Respondenten geven daarbij aan dat het tijd kost om uit te vinden voor welke doelgroep Buurtgezinnen dient, maar lijken dit niet als belemmering te zien.

Daarnaast richt Buurtgezinnen zich op het hele systeem (gezinnen voor gezinnen), wat respondenten als meerwaarde zien ten opzichte van andere projecten als Homestart of een Maatjesproject. Volgens hen zorgt Buurtgezinnen dat gelijkgestemden met elkaar in contact komen: *“Ik denk dat het gezin-idee [een] extra effect geeft, omdat je veel meer kan spiegelen met elkaar. [...] een maatje [...] kan misschien minder levelen met een [hulpbehoevend] gezin, dan een [steun]gezin.”* (Amsterdam-Zuid).

Doordat gezinnen vrijwillig met andere gezinnen samenwerken, vinden de geïnterviewden dat zij elkaars leefwereld leren kennen en nauw in aanraking komen met de dagelijkse gang van zaken. Dit werkt volgens een aantal gemeenteambtenaren effectiever, minder stigmatiserend en minder ingrijpend dan wanneer gezinnen professionele hulp ontvangen: *“Een gezin dat vrijwillig een steungezin helpt is goedkoper en vaak effectiever, mits er een goede match is, dan het inzetten van duurdere professionele hulpverlening. En [het is] ook wellicht minder ingrijpend voor een vraaggezin of minder stigmatiserend.”* (Overbetuwe).

¹ NB. Termen als respondenten, geïnterviewden, gemeenteambtenaren omvatten hetzelfde en beschrijft de verantwoordelijke persoon binnen de gemeenten dit betrokken is bij Buurtgezinnen. Lectoraat Outreachend Werken en Innoveren

Respondenten nemen ook de duurzaamheid van Buurtgezinnen mee in hun overweging. Dit betekent dat zij vinden dat Buurtgezinnen gezinnen aan elkaar koppelt op basis van de behoeften van zowel vraag- als steungezinnen en daarmee borgt dat een langdurige relatie tot stand kan komen.

Aarzelingen

Bij het overwegen van Buurtgezinnen als geschikt project hebben de respondenten een aantal aarzelingen. Een belangrijke aarzeling, die de meesten noemen, is de kostprijs versus het rendement. De meeste gemeenteambtenaren denken dat Buurtgezinnen goedkoper en effectiever is dan formele hulpverlening. Echter vindt een aantal ambtenaren de dienst die Buurtgezinnen levert duur, vooral omdat er maar één coördinator per gemeente werkt. Tegelijkertijd benoemen zij dat het werken met kwetsbare kinderen zorgvuldigheid vergt, wat betekent dat de screening, intakes en het begeleidingsproces een nauwkeurige aanpak verdienen. Door de relatief hoge kostprijs vragen respondenten zich af of Buurtgezinnen in de betreffende gemeente op lange termijn stand kan houden, aangezien de gemeente na de proeftuin zelf het project moet bekostigen. Geïnterviewden vinden het dan ook van belang dat er aandacht is voor het monitoren van de effectiviteit van Buurtgezinnen, maar dat heeft tijd nodig.

Een andere aarzeling lijkt de overlap met andere initiatieven te zijn. In een aantal gemeenten speelt de vraag in hoeverre het toevoegend is op het bestaande aanbod en hoe de initiatieven zich tot elkaar verhouden. Dit zijn vaak gemeenten waarbij een heel palet aan initiatieven is, zoals in Amsterdam-Zuid en IJsselstein. Toch wordt ook benoemd dat Buurtgezinnen t.o.v. andere initiatieven breder (ook voor oudere kinderen) en laagdrempeliger is, en zich richt op een langdurige gezinsgerichte relatie. In de meeste gemeenten lijkt Buurtgezinnen dus echt een toevoeging op het bestaande aanbod, zoals Overbetuwe en Sittard- Geleen.

3.2 Bekendmaking

Bij de bekendmaking van Buurtgezinnen schakelen gemeenten meerdere kanalen in: social media, publiciteit in krantjes, face-to-face contacten bij organisaties, braderieën/ markten et cetera. Vooral publiciteit op social media en in lokale krantjes helpt om het project binnen de gemeente bekend te maken: *“Dat merkte je ook door opmerkingen, dat de coördinator ergens langs ging en dat ze dan zeiden: ‘hee, ik heb jou in de krant zien staan.’” (Giessenlanden).* Vooral Facebook lijkt een belangrijk kanaal te zijn om bekendheid te creëren en gezinnen te werven. Buurtgezinnen heeft dan ook geïnvesteerd in betaalde berichten van Facebook.

Deze acties zijn volgens de respondenten nodig, aangezien de bekendheid van dit nieuwe aanbod binnen gemeenten soms moeizaam van de grond komt. Tevens geven zij aan dat het tijd nodig heeft voordat bestuurders, professionals, vrijwilligers en burgers van Buurtgezinnen af weten: *“Tot nu toe is er nog niet veel resultaat, maar we geven ze ook een beetje het voordeel van de twijfel. Het is relatief pas net begonnen en het moet nog van de grond komen.” (Amsterdam-Zuid).* Voor de gemeenteambtenaar zelf ligt een rol weggelegd om professionele teams te motiveren samen te werken met Buurtgezinnen. Sommige gemeenteambtenaren benadrukken dat de

proeftuinperiode maar van korte duur is en dat het dus belangrijk is om bijvoorbeeld als sociaal team alles eruit te halen wat er in zit. Een van de geïnterviewden gaf het volgende aan bij het sociaal team: *“Luister eens, we hebben dit voor 20.000 euro ingekocht, dan moet je het ook niet zomaar op de plank laten liggen, want die kans krijg je niet nog een keer.” (Zaanstad).*

Bij het bekendmaken van Buurtgezinnen lijkt het nuttig succesverhalen te verzamelen en die te verspreiden in de gemeente. Zo is één van de redenen van Dordrecht en Sittard- Geleen om zich (eerst) op één wijk te richten, om specifieke voorbeelden te verzamelen waaruit blijkt dat Buurtgezinnen zinvol is. Vervolgens kunnen verzamelde succesverhalen ook voor andere wijken gelden. Tevens geven een aantal geïnterviewden aan dat succesverhalen (geanonimiseerd) van andere gemeenten bruikbaar kunnen zijn voor het bekendmaken van Buurtgezinnen.

In sommige gemeenten blijkt het lastig om in contact te komen met hechte geïsoleerde gemeenschappen, vooral gemeenschappen met religieuze achtergronden (bijv. Rhenen) en sterke familiebanden (bijv. Volendam). Er lijkt sprake te zijn van vraagverlegenheid en schaamte bij deze gemeenschappen en daarom ligt een uitdaging weggelegd voor de coördinator om hen te bereiken. Respondenten geven als tip om via brede ingangen, waaronder kerken, scholen en gezondheidscentra, de gemeenschappen te benaderen.

Rol van de coördinator

Tot slot lijkt de coördinator een essentiële rol te vervullen in het bekendmaken van Buurtgezinnen en het vinden/ koppelen van vraag- en steungezinnen. Respondenten vinden het een meerwaarde dat de coördinator bekend is met de sociale kaart binnen de gemeente en volgens een aantal gemeenteambtenaren is het helpend (geen vereiste) dat zij zelf uit de gemeente afkomstig is: *“Het lijkt me voor haar zelf erg prettig. Zaanstad is een gedistantieerde gemeente en zij komt uit een van de dorpen, ze weet genoeg.” (Zaanstad).* En: *“Ze weet hoe het hier werkt. Dat maakt dat je sneller weet welke netwerken, welke mensen, welke plekken en dat je ook snapt hoe mensen hier met elkaar omgaan.” (Ouder-Amstel).* Volgens een respondent leert een coördinator de sociale kaart kennen, ook al komt zij niet uit de gemeente zelf: *“Het kan een meerwaarde zijn dat de coördinator al een binding heeft. Ik geloof niet dat onze coördinator die binding van te voren stevig had, maar ik merk wel dat die ontstaat. Dus als je het niet hebt, dan kun je het wel opbouwen”. (Overbetuwe).* Het blijkt daarnaast belangrijk om als gemeenteambtenaar nauw samen te werken met de coördinator, haar wegwijs te maken in het sociale veld en te wijzen op kanalen om Buurtgezinnen bekend te maken.

De coördinatoren zijn outreachende werkers, nemen initiatief en tonen nieuwsgierigheid naar potentiële samenwerkingspartners. Volgens de respondenten laten zij zichzelf zien bij scholen, kinderopvangcentra, formele hulpverleningsinstanties, vrijwilligersinitiatieven, sportverenigingen, kerken, politie, et cetera. Daarbij vinden respondenten het belangrijk dat de coördinatoren gesprekken op allerlei niveaus kan voeren: van schooldirecteur tot laagbegaafde moeder en van teamleiders tot kinderen van allerlei leeftijden. Verder lijken coördinatoren oprechte interesse te hebben, affiniteit met gezinnen en monitoren zij de veiligheid en pedagogische kwaliteit binnen gezinnen.

3.3 Samenwerking met andere organisaties

Binnen gemeenten lijken potentiële samenwerkingspartners verschillend te reageren op de komst van Buurtgezinnen. Dit betekent dat partners enerzijds de meerwaarde ervan lijken te zien, maar anderzijds aarzelen over de werkwijze en inzetbaarheid van Buurtgezinnen. Het lijkt erop dat vrijwilligersinitiatieven (zoals Homestart/ maatjesprojecten) en lichte jeugdhulp (Centra voor Jeugd en Gezin (CJG's)/ zorgteam) positief reageren op Buurtgezinnen, en dat over het algemeen de professionele/ specialistische jeugdhulpverlening minder enthousiast is. Hieronder beschrijven we de genoemde meerwaarde en aarzelingen.

Meer dan de helft van de gemeenteambtenaren (vooral kleine en middelgrote gemeenten) geeft aan dat de samenwerking met andere organisaties goed verloopt. Organisaties weten Buurtgezinnen te vinden en staan open voor een nauwe samenwerking, wat helpt om vraag- en steungezinnen te vinden en te overleggen voor welke organisatie het betreffende gezin geschikt is. Zo werkt Buurtgezinnen over het algemeen in coöperatie met Homestart en welzijnsorganisaties: *"Er was een vraaggezin [...] die bij Homestart actief was, [...] maar wat niet helemaal paste. Maar waar vervolgens [na overleg] de coördinator [van Buurtgezinnen] mee aan de slag ging en daar leken weer openingen te liggen."* (Overbetuwe). Ook bij CJG's lijken medewerkers positief te staan tegenover de samenwerking met Buurtgezinnen: *"In het netwerk van CJG waren er al een aantal gezinnen die hulp nodig hadden en ook gezinnen die wel eens hadden aangegeven dat ze een vorm van steun wilde bieden."* (Rhenen).

De respondenten van dit vooronderzoek geven aan dat ook sociale teams over het algemeen positief reageren op de samenwerking met Buurtgezinnen. De meeste coördinatoren sluiten volgens geïnterviewden regelmatig aan bij teamoverleggen in het sociaal team om gezamenlijk te beoordelen of Buurtgezinnen geschikt is voor een betreffend gezin: *"De coördinator schuift aan bij het overleg van het sociaal team wanneer een potentieel gezin in beeld is en dan bespreken ze het met elkaar wat de meerwaarde van Buurtgezinnen zou kunnen zijn. [Vervolgens] worden daar afspraken gemaakt over het al dan niet inzetten en hoe dat geregeld gaat worden."* (Giessenlanden). Een aantal professionals is volgens twee gemeenteambtenaren zo enthousiast dat zij zelf de coördinatorrol op zich willen nemen. Hierover wordt door de twee gemeenten waarbij hier sprake van is verschillend gedacht: de ene gemeente vindt het een goed teken dat mensen de werkwijze over willen nemen, waarbij zij zelf zoeken naar een steungezin voor een hulpbehoevend gezin. De andere gemeente benadrukt dat dit niet de bedoeling is en zien hierin voornamelijk een rol weggelegd voor Buurtgezinnen. Naast het aansluiten bij teamoverleggen van sociale wijkteams, kunnen coördinatoren volgens respondenten ook uitgenodigd worden bij oudergesprekken op basisscholen. Daar kan Buurtgezinnen zich bij een potentieel gezin introduceren.

Een aantal gemeenteambtenaren geeft aan minder positieve reacties van partners te ervaren, voornamelijk vanuit de professionele hulpverlening. Volgens de geïnterviewden zijn de reacties gebaseerd op onbekendheid van Buurtgezinnen ('weer een nieuw project'), angst om caseload en financiering kwijt te raken en gebrek aan tijd om aan Buurtgezinnen te denken of samen te werken. Het gebrek aan tijd is volgens de geïnterviewden het gevolg van zware caseloads en interne doorlopende reorganisaties die elkaar opvolgen. Sommigen benoemen dat professionals het lastig vinden de controle zelf los te laten en te merken dat de inzet van Buurtgezinnen uiteindelijk voor hen tijd zal opleveren.

Daarnaast is in sommige gemeenten het aanbod veelzijdig, waardoor mogelijke overlap met Buurtgezinnen ontstaat: *“Er zijn natuurlijk zoveel aanbieders en nieuwe initiatieven. Mensen weten door de bomen het bos niet meer te vinden. Professionals denken: daag, er zijn al genoeg van dat soort initiatieven.”* (Amsterdam-Zuid). Bij organisaties onderling is soms sprake van concurrentie. IJsselstein initieert een centraal punt voor al het aanbod op het gebied van opvoedingsondersteuning om te voorkomen dat het verschil in aanbod niet meer te onderscheiden is.

De gemeenten geven een aantal tips voor het bevorderen van co-creatie met de professionele hulpverlening:

- Het betrekken van organisaties vanaf het begin. Het helpt om professionele organisaties en vrijwilligersinitiatieven te betrekken bij de overwegingen om met Buurtgezinnen te werken en hen mee te laten denken over de voor- en nadelen. Op die manier creëert de gemeente draagvlak voor het nieuwe aanbod;
- Gemeenteambtenaren die het belang en de nood benadrukken bij de teams. Dus ook aangeven dat het een pilot is en dat samenwerking van belang is om de pilot tot een succes te maken;
- Fysieke plek bij een welwillende organisatie, zodat je elkaar snel weet te vinden. In Rhenen en Sittard-Geleen vestigt de coördinator van Buurtgezinnen zich wekelijks bij het CJG;
- Succesverhalen delen met organisaties in de gemeente (*‘spread the word’*).

Vervolgonderzoek:

Bovenstaande reacties zijn op basis van aannames van gemeenten, uitspraken van professionals of signalen van coördinatoren. Echter, de geïnterviewde gemeenteambtenaren hebben niet altijd even goed zicht op hoe de samenwerking tussen Buurtgezinnen en andere organisaties eruit ziet. Daarom besteden we in het vervolgonderzoek aandacht aan de belangen, opvattingen en verwachtingen van diverse (potentiele) samenwerkingspartners.

3.4 Doelgroepen

Zoals eerder beschreven staat van te voren niet vast op welke gezinnen Buurtgezinnen zich wel en niet richt. Dit zorgt dat gemeenten zelf moeten uitvinden voor welke vragen Buurtgezinnen geschikt is en welke steungezinnen daar op in kunnen spelen. Desalniettemin hebben gemeenten ideeën over welke gezinnen geschikt zijn. Hieronder staan vraag- en steungezinnen beschreven die gemeenteambtenaren wel en niet geschikt achten.

Vraaggezinnen

De meeste vraaggezinnen (80%) komen volgens cijfers van Buurtgezinnen in aanraking door de professionele hulpverlening, kinderopvang, scholen of consultatiebureaus. 20% meldt zichzelf aan en volgens gemeenteambtenaren komt dit doordat sprake lijkt te zijn van schaamte en een drempel om hulp te vragen: *“Je gaat niet zomaar zeggen: help, help ik trek het niet meer.”* (Dordrecht). De

aangemelde vraaggezinnen betreffen dan ook vaak gezinnen met een gering sociaal netwerk, die niet gewend zijn hulp te vragen.

Voor welke vraaggezinnen is Buurtgezinnen (niet) geschikt? Gezien het feit dat Buurtgezinnen in een aantal gemeenten nog in de kinderschoenen staat, kunnen de betreffende gemeenteambtenaren geen goede voorstelling maken van vraaggezinnen die Buurtgezinnen daadwerkelijk kan bedienen. Zij denken dat Buurtgezinnen praktische steun biedt: *“Als het helpt wanneer jouw kind een dagdeel ergens kan spelen, zodat je even wat rust hebt, dat is perfect.”* (Ouder- Amstel) en *“een kind af en toe van school halen, als dat ruimte geeft voor een gezin om dan weer verder te werken aan eigen kracht, dan kan zo’n steungezin daar best veel helpen.”* (Amsterdam-Zuid). Naast praktische ondersteuning, kan Buurtgezinnen volgens geïnterviewden ook inspelen op milde problematiek (scheiding/ ontslag) en lichte opvoedingsvragen: *“[Prototype vraaggezin]: een Iraakse moeder met zoontje van 4 zonder sociaal netwerk. Ze kan moeilijk met geld omgaan en ze voelt zich alleen. Het opvoeden van het zoontje lukt ook niet helemaal”* (Sittard- Geleen) of *“met elkaar praten over ‘hoe pak jij dat aan’ of ‘dat heb ik vroeger ook gehad.’”* (IJsselstein). Ook zou Buurtgezinnen van betekenis kunnen zijn voor gezinnen die zorg mijden, alsook voor gezinnen die net uit de hulpverlening komen (nazorg). Met nazorg bedoelen gemeenteambtenaren gezinnen die uit de hulpverlening komen en ondersteuning krijgen van een steungezin ten behoeve van het stabiliseren van de situatie.

Over het inzetten van Buurtgezinnen bij zware problematiek denken de respondenten verschillend. De ene respondent benoemt dat de hulpvraag niet centraal staat maar de haalbaarheid of iemand geholpen kan worden met inzet van Buurtgezinnen: *“Als iemand geholpen kan worden, en als dat met Buurtgezinnen kan, dan is dat prima.”* (Giessenlanden). Het inzetten van Buurtgezinnen bij zwaardere problematiek (bijv. verslaving/ psychiatrie) zien sommige respondenten als optie, mits er een coördinator is die een goede inschatting kan maken en nauw samenwerkt met de formele hulpverlening: *“Ik kan me wel voorstellen dat je een heel sterk [steun]gezin hebt en een goede professional, en als je een goede samenwerking hebt, dat het dan wel zou kunnen.”* (Amsterdam-Zuid). De meeste gemeenteambtenaren geven aan dat Buurtgezinnen niet geschikt lijkt bij zwaardere problemen. Gemeenten zien dit namelijk als risico voor de veiligheid van kinderen en hun ontwikkeling, alsook incompetentie in het onderhouden van de relatie met het steungezin: *“[Buurtgezinnen kan niet ingezet worden] als sprake is van zodanige problematiek dat huiselijk geweld speelt of ernstige verslaving/ psychiatrie, waardoor de gezinnen die een vraag hebben niet kunnen functioneren in een normale relatie.”* (IJsselstein).

Is Buurtgezinnen geschikt na beëindigen van een OTS?

Volgens een aantal respondenten kan Buurtgezinnen ingezet worden na het beëindigen van een OTS om de opvoedingssituatie te stabiliseren: *“Ik denk dat het daar goed bij aan zou kunnen sluiten, omdat zo’n situatie erop gericht is om het zo snel mogelijk te stabiliseren en te normaliseren en dat kan daar heel goed aan bijdragen als je mensen uit je eigen buurt kent die je kunnen ondersteunen.”* (Giessenlanden) en *“Het past heel erg bij het idee dat je de voogdij weer aan burgers teruggeeft.”* (Zaanstad). Echter vinden zij het van belang samen met de professionele hulpverlening in te schatten of Buurtgezinnen geschikt is en of een afschalingsmodel op zijn plaats is. Dit behoeft volgens hen niet alleen facilitering van de coördinator, maar ook begeleiding en een goede samenwerking/ afstemming met Jeugdbescherming en formele jeugdhulp: *“Iedere situatie is verschillend. Die afweging zou samen met een jeugdprofessional gemaakt moeten worden.”* (Dordrecht). Ook vinden respondenten het belangrijk dat bij een steungezin nagegaan wordt of het niet te zwaar is voor hen. Een aantal

respondenten benoemt ook dat het niet de bedoeling is dat een steungezin een hulpverlenersrol op zich gaat nemen.

Er wordt verschillend gespeculeerd of Buurtgezinnen effect kan hebben op het aantal OTS'en en uithuisplaatsingen. Hieronder zijn de meest gegeven antwoorden kort toegelicht.

- Effect mogelijk, maar is moeilijk te meten en nog te vroeg om uitspraken over te doen;
- Effect mogelijk als gekeken wordt naar een aantal voorbeelden, maar niet in hoge getallen:
"Als je te maken hebt met een bepaalde structuur in het gezin die er niet meer is: dingen die op tijd moeten gebeuren, gezond eten, op tijd op school, ontbijten, afspraken nakomen, financiën op orde. Als je dat allemaal niet op orde hebt dan komt er een OTS om de hoek komen kijken, maar als dat wel op orde weet te houden met een beetje steun, kan het net hetgeen zijn waarom een OTS niet nodig is."
(Edam-Volendam);
- Effect mogelijk, maar wel in combinatie met formele hulpverlening en voor mensen die openstaan voor hulp;
- Er ligt zeker een rol weggelegd: *"Dat zou echt af moeten kunnen nemen. Ik heb uitgerekend als een buurtgezin ervoor zorgt dat een kind niet naar een pleeggezin hoeft, dan kun je daarmee zeven andere gezinnen helpen. Een plaatsing in een pleeggezin kost 14.000 per jaar (Rhenen);*
- Een enkele gemeente ziet geen rol weggelegd voor het voorkomen van OTS'en en uithuisplaatsingen. Wel, zoals eerder beschreven, kan Buurtgezinnen ingezet worden ná een OTS en uithuisplaatsing, maar wel naast de formele hulpverlening.

Een paar gemeenteambtenaren (waaronder Sittard- Geleen, Rhenen en Overbetuwe) vragen zich op dit moment af of het haalbaar is om Buurtgezinnen in te zetten tijdens een OTS en bij het afbouwen van pleegzorg (of andere professionele hulp). Respondenten geven daarom aan dat het belangrijk is om tijdens de opstartfase ervaring op te doen met andere (lichtere) gezinnen, en vervolgens mogelijk samen te werken met pleegzorg.

Al met al stellen alle respondenten dat de coördinator in samenwerking met de professionele hulpverlening moet inventariseren of Buurtgezinnen voor een vraaggezin een optie is. Het blijkt dus niet te generaliseren naar een grote groep gezinnen, maar is en blijft maatwerk.

Steungezinnen

Bij het zoeken en werven van een steungezin is het van belang een concreet zoekprofiel op te stellen, waarin de wensen van een vraaggezin vermeld staan. Deze zoekprofielen worden verspreid via scholen, krantjes, markten en social media (met name Facebook).

Voor welke steungezinnen is Buurtgezinnen (niet) geschikt?

Respondenten benadrukken dat ieder gezin dat zich wil inzetten voor een ander in principe geschikt is. Belangrijk blijkt dat een gezin voldoende tijd en motivatie heeft en zelf stabiel genoeg is om ondersteuning te bieden. Gemeenteambtenaren zien het als meerwaarde als steungezinnen bekend zijn met het activiteitenaanbod in de wijk, zodat zij vraaggezinnen kunnen activeren om deel te nemen. Tevens is het van belang dat zij in staat zijn een Verklaring Omtrent Gedrag (VOG) af te leggen.

Respondenten zien een potentieel bij gezinnen die zich aanvankelijk als pleeggezin willen inzetten: *“Gezinnen die wel eens hebben nagedacht over pleegzorg of die wel eens als pleeggezinnen hebben gefunctioneerd, maar die dat te zwaar vonden.”*(Rhenen). Een gemeenteambtenaar schetst als voorbeeld: *“Er was een steungezin die wilde iets doen, maar die vonden pleegzorg te heftig en zwaar, dus zij dachten: Buurtgezinnen is minder heftig, intensief en ingrijpend voor ons eigen gezinsleven.”*(Ouder-Amstel).

Een aantal geïnterviewden geeft aan dat steungezinnen niet de rol van de hulpverlening overnemen: *“Op het moment dat je met steungezinnen werkt, dan heb je het over goedwillende bewoners die een ander willen helpen. Dat is iets compleet anders dan dat een professionals bezig is met een bepaald behandelplan. Ik vind het niet terecht dat je van steungezinnen verwacht dat ze zo’n rol op zich gaan nemen. Het zijn geen professionals.”* (Ouder-Amstel).

‘Omgekeerde gezinnen’

De inzet van ervaringsdeskundigheid wordt door vier respondenten expliciet benoemd, ook wel als ‘omgekeerde gezinnen’. *“Het zou super mooi zijn als zo’n kwetsbaar gezin op een gegeven moment zo sterk wordt dat die ook weer een steungezin kan worden voor een ander kwetsbaar gezin.”*(Amsterdam-Zuid). Het lijkt waardevol om eigen ervaringen van een steungezin te verhelderen in de intake en te vermelden op een profiel van een steungezin. Op die manier worden ervaringen gekoppeld aan het vraaggezin en kan een steungezin hun eigen ervaring inzetten in de samenwerking.

Koppeling tussen gezinnen

Buurtgezinnen beoogt uiteindelijk steun- en vraaggezin aan elkaar te koppelen zodat vraaggezinnen (weer) in hun eigen kracht komen en de opvoedingssituatie stabiliseert. De wederkerige samenwerking en het (weer) meedoen in de maatschappij dragen daaraan bij. In de praktijk blijkt het koppelen van gezinnen niet altijd eenvoudig, het is soms zoeken om profielen van vraag- en steungezin op elkaar aan te sluiten. In enkele gemeenten heeft één vraaggezin meerdere steungezinnen: *“Het is zelfs zo dat er voor twee kinderen twee verschillende steungezinnen worden gevonden, wat een mooie oplossing biedt voor dat gezin.”* (Rhenen).

De meeste respondenten markeren de samenwerking als eenrichtingsverkeer. Dit betekent dat zij ervan uit gaan dat een hulpbehoevende steun krijgt van een hulpgever: *“Een gezonde combinatie tussen afhankelijkheid en onafhankelijkheid moet er zijn. Ook daar gaat natuurlijk een bepaalde afhankelijkheid ontstaan als je zo’n klik aangaat met elkaar, maar de verhoudingen moeten wel gezond blijven.”* (Ouder-Amstel). Enkele respondenten typeren de samenwerking als een wederkerige verhouding: *“Wederkerigheid is ook belangrijk. Het is voor een steungezin ook heel prettig als ze zien dat een ander daar verschrikkelijk van opknapt en dat is soms al genoeg om terug te krijgen, dat je gewaardeerd en serieus genomen wordt.”*(IJsselstein).

3.5 Positie van Buurtgezinnen

De proeftuinen worden uitgevoerd vanuit de landelijk opererende Stichting Buurtgezinnen.nl. De oprichting van deze stichting is mogelijk gemaakt door enkele fondsen. Zij bieden financiële ondersteuning voor de proeftuinperiode, die twee jaar duurt. Tijdens de proeftuinperiode wordt niet alleen het concept van Buurtgezinnen beproefd in de praktijk, maar moet ook worden onderzocht wat een geschikte organisatievorm is om Buurtgezinnen.nl hierna te continueren. De

fondsen hebben de verwachting uitgesproken dat Buurtgezinnen.nl als sociale onderneming verder uitbreidt kan worden in Nederland.

Uit de gesprekken met de gemeenten blijkt dat sommige gemeenteambtenaren zich afvragen of het concept van Buurtgezinnen.nl niet beter vanuit een van hun bestaande leveranciers kan worden aangeboden. Het sociaal team zou dan de ‘methode Buurtgezinnen’ kunnen gebruiken en daarvoor de licentie kunnen verwerven. De respondenten geven aan het aantal leveranciers te willen terugdringen en verwachten dat efficiënter en daarmee goedkoper gewerkt wordt als Buurtgezinnen onderdeel wordt van een bestaande organisatie in het sociaal domein.

Andere gemeenten spreken juist de voorkeur uit voor een onafhankelijke organisatie die zich ook zodanig aan gezinnen presenteert. Een onafhankelijke positie, los van de gevestigde orde en jeugdzorg, verlaagt de drempel om hulp te vragen. Op deze manier kan Buurtgezinnen.nl ook zorgmijdende gezinnen bereiken. Een ander argument is dat Buurtgezinnen als onderdeel van formele hulp haar informele karakter zal verliezen. Bij families langsgaan in de avonduren en het weekend, geen ingewikkelde protocollen, geen bureaucratie et cetera worden gezien als onderscheidende punten en kracht van Buurtgezinnen.

De argumenten voor afhankelijkheid, dan wel onafhankelijkheid zijn onder de respondenten verdeeld. Er zijn drie gemeenten die pleiten voor afhankelijkheid en drie voor onafhankelijkheid. De overige vier hadden geen uitgesproken voorkeur. Tijdens de focusbijeenkomst is over dit onderwerp doorgepraat.

In onderstaande tabel staan de door geïnterviewden genoemde voordelen voor beide posities:

Positie van Buurtgezinnen	Voordelen
Als onderdeel van een andere organisatie	- Mogelijk efficiënter werken en daardoor lagere kostprijs - Een breder palet aan diensten bieden onder één noemer (duidelijker voor de burger) - Minder kwetsbaar - Geen extra leverancier voor gemeente
Aparte organisatie	- Onafhankelijkheid zorgt voor lage drempel - Informeel karakter en frisse blik blijven behouden - Landelijke bundeling van ervaringen geeft input voor doorontwikkeling concept - Efficiënter werken: wiel hoeft niet in iedere gemeente opnieuw uitgevonden te worden - Sterke focus en aansturing vanuit een punt op vernieuwing en uitbreiding, waardoor dit nieuwe initiatief verder kan groeien en niet verloren gaat doordat het te weinig aandacht krijgt.

4. Conclusie

Buurtgezinnen is vanaf april 2015 werkzaam in tien verschillende gemeenten in Nederland. In dit vooronderzoek naar Buurtgezinnen hebben we geïnventariseerd wat de overwegingen, stand van zaken en verwachtingen van de toekomst zijn onder geïnterviewde ambtenaren. Ondanks dat het project relatief nieuw is, kunnen we naar aanleiding van dit vooronderzoek een aantal conclusies uitwerken.

Ten eerste blijkt dat Buurtgezinnen als project moet pionieren in het speelveld van enerzijds de professionele hulpverlening en anderzijds informele initiatieven (buurtgerichte en netwerkversterkende activiteiten). Het lijkt goed te werken om steungezinnen via social media (met name Facebook), en vraaggezinnen via de professionele hulpverlening te werven. De rol van de coördinator blijkt daarbij essentieel, want zij fungeert als ambassadeur van Buurtgezinnen in het bekendmaken en koppelen van gezinnen. Daarnaast lijken grote (en eventueel ook middelgrote) gemeenten in te steken op een klein gebied (specifieke wijk/ deel) binnen de gemeente om met Buurtgezinnen te experimenteren.

Ten tweede laat dit vooronderzoek zien dat gemeenteambtenaren inzien dat Buurtgezinnen zich leent voor de afschaling vanuit formele hulp. Vraaggezinnen die een duurzame samenwerking aangaan met een passend steungezin zouden in feite het contact met de formele hulpverlening kunnen afbouwen. Een kanttekening daarbij is dat deze afschaling per gezin afzonderlijk en in nauwe samenwerking met de formele hulpverlening bepaald moet worden.

Tot slot positioneert Buurtgezinnen zich als een preventief project. Bij preventie maken we onderscheid tussen primaire, secundaire en tertiaire preventie (Goris et al., 2007). Wanneer het probleem zich nog niet duidelijk openbaart hebben we het over primaire preventie. We spreken van secundaire preventie zodra mensen al bij de hulpverlening in beeld zijn en de probleemsignalen duidelijker worden. Pas wanneer het probleem zich duidelijk manifesteert en niet meer te voorkomen is, komt tertiaire preventie in beeld. Het doel is dan te proberen te voorkomen dat het probleem verder escaleert of zich opnieuw voordoet. Buurtgezinnen lijkt vooralsnog vooral op het gebied van secundaire (voorkomen van intensievere hulpverlening) en tertiaire preventie (voorkomen van escalatie) te fungeren. Op het gebied van primaire preventie, dus voor mensen die nog niet bekend zijn bij de hulpverlening, blijkt Buurtgezinnen zich in mindere mate te begeven. Daarom is het voor de toekomst aanbevolen om gezinnen in het hele spectrum van preventie te bedienen.

Beperkingen vooronderzoek

Er zijn een tweetal beperkingen te noemen in dit vooronderzoek. De eerste gaat over het feit dat sommige respondenten (op het moment van het interview) niet goed zicht hadden op de praktijk, waardoor hun antwoorden beperkt bleven of gebaseerd waren op aannames. Hier dient rekening mee gehouden te worden tijdens het lezen van de resultaten. De tweede beperking is dat de beschreven situaties niet te generaliseren zijn voor een grote groep gezinnen. Als een vraaggezin met een zware problematiek baat heeft bij Buurtgezinnen, hoeft dat niet te gelden voor alle gezinnen met een zware problematiek.